

Interventie tijdens minisymposium over het rapport van de staatscommissie parlementair stelsel, 'Lage drempels, hoge dijken', Den Haag, Internationaal Perscentrum 'Nieuwspoor', 18 december 2018.

In twee maal vier minuten mag ik het hebben over twee onderdelen van het rapport van de staatscommissie: de gekozen formateur en het complexe probleem van decentralisatie, verzelfstandiging en privatisering. U begrijpt, daar draaien wij onze hand niet voor om. In staccato dus!

[1] De gekozen kabinetsformateur.

Volgens het voorstel van de staatscommissie ziet het er zo uit: [1] eenieder kan zich kandidaat stellen, ook wie geen partij vertegenwoordigt in het parlement; [2] verkiezing vindt plaats met behulp van een ordinaal stelsel, wat altijd een gekozen in één stemming oplevert; [3] de formateur krijgt maximaal drie maanden de tijd een kabinet te vormen dat door een meerderheid van de Tweede Kamer wordt gesteund dan wel gedoogd. (Kan dus ook een minderheidskabinet zijn).

De staatscommissie Cals Donner kwam in 1971 met een soortgelijk voorstel. Die gaf toen openlijk toe dat het eigenlijk ging om een premierverkiezing, maar dan een die om de Grondwet heen wandelde, maar die aan het parlement de mogelijkheid bood om in geval van rellen en rampen alsnog te interveniëren. Zo openhartig is deze staatscommissie niet. Vind ik een tikkeltje geforceerd, want als het experiment zou slagen, hebben wij te zijner tijd echt een gekozen minister-president. Ik ben er geen aanhanger van, maar een groot deel van de bevolking (40%) wel. Dat laatste telt.

Maar, er zit wel een risico van belang aan vast, groter dan in 1971. Stel U voor, het is 2002 en wij hebben de gekozen formateur zoals de commissie Remkes die wil. Goede kans dat dan, zonder partij, Pim Fortuijn zich zou hebben gemeld als kandidaat-formateur en die verkiezing had gewonnen. Waarschijnlijk had hij na drie maanden vergeefs trekken en duwen zijn pogingen moeten opgeven wegens onwil van de traditionele partijen en misschien ook wel wegens eigen, maar verborgen, onwil. Dan had de Kamer op de oude wijze verder gekund, zonder Fortuijn. Maar wat denkt U dat de reactie in de bevolking dan zou zijn geweest? De gele hesjes waren waarschijnlijk niet aan te slepen geweest.

Dat pleit ervoor minimaal van een kandidaat te verlangen dat hij een partij of organisatie vertegenwoordigt die als zodanig kandidaten heeft gesteld voor de Tweede Kamer; verkozen is in twee rondes waarin zich voor zijn verkiezing een ondersteunend blok in de Kamer heeft gevormd. Een tijdslimiet aan de formatie is dan niet meer nodig.

[2] Decentralisatie, privatisering, verzelfstandiging

In alle drie genres interventies gaat het om verplaatsing van bevoegdheid en verantwoordelijkheid voor openbare diensten naar anderen dan regering of minister. Dat kan door instelling van ZBO's, door overheveling naar lagere overheden of naar ondernemingen en dus naar de markt. Bijna steeds zit er de bedoeling onder te bezuinigen en collectieve lasten te beperken.

U kent de opmerking van oud-minister van Financiën, Wouter Bos, toen een collega klaagde dat hij te weinig wist te bezuinigen op een openbare voorziening: 'Ach, joh, dan decentraliseer je het toch naar gemeenten met een efficiencykorting van 10 of 15%! Makkelijk verdiend.'

Het is dus te begrijpen dat de staatscommissie zich daarmee is gaan bezighouden en haar analyse snijdt in het algemeen hout: bij decentralisatie (vaak ook bij oprichting van ZBO's) gaat

er te weinig geld mee. Voorts blijven er gedetailleerde voorschriften bestaan, zodat gemeenten ook nog eens te weinig bewegingsvrijheid krijgen. (Soms, zeg ik erbij, wordt eigenlijk alleen het loket verplaatst, zoals bij de uitgifte van paspoorten. Dat kan handig zijn, maar het heeft niets te maken met decentralisatie.)

De Tweede Kamer wordt bij al dit verlies aan controle en dus verantwoording getroost met mooie zinnen over stelselverantwoordelijkheid, die suggereren dat er eigenlijk niets verloren gaat. Niet toevallig probeert de staatscommissie, in het voetspoor van de afdeling Advisering van de Raad van State, duidelijk te maken dat het parlement daarmee niet geholpen is. En de burger helemaal niet, want de commissie betoogt overtuigend dat veel van deze operaties, door hun inconsequenties en hun onduidelijkheden, publieke verantwoordelijkheden hoofdzakelijk zoek maken. Waardoor de democratische rechtsorde ernstig te lijden heeft, zoals onlangs ook oud-vicepresident van de Raad van State, Tjeenk Willink, heeft betoogd.

Maar, moeten deze kwalen worden bestreden met behulp van een Wet op de decentralisatie en een Wet op de overheidsorganisaties, zoals de staatscommissie bepleit? Ik twijfel sterk. Mijn ervaring met de problemen, in elk geval van decentralisatie, is dat maatstaven voor goed beleid wel zijn te beschrijven maar niet in de digitale bewoordingen van wetsregels. Dat worden op hun best 'vage normen' en die hebben wij al: in de Gemeentewet en in de Wet financiële verhoudingen.

Ik geloof dan eerder in een systematische decentralisatietoets bij alle relevante wetgeving, op basis van doordachte aanwijzingen voor de regelgeving, die de wetgever alert kunnen houden en die aan het ministerie van BZK de mogelijkheid bieden decentralisatiewetgeving, die doorgaans van andere departementen komt, daarop aan te spreken, waar nodig. BZK zou de regie moeten nemen, zoals overigens ook de staatscommissie bepleit. Niet voor het eerst, want eerder deed de Raad van State dat ook al in zijn derde advies over het binnenlands bestuur. BZK zou nu eindelijk eens wakker moeten worden en zijn rechten moeten opeisen.